

## Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)



**Nomikos Michael Vaporis, Codex (B) beta of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople. Aspects of the History of the Church of Constantinople**

*Αθαν. Αγγελόπουλος*

doi: [10.12681/makedonika.391](https://doi.org/10.12681/makedonika.391)

Copyright © 2014, Αθαν. Αγγελόπουλος



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

### Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1977). Nomikos Michael Vaporis, Codex (B) beta of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople. Aspects of the History of the Church of Constantinople. *Μακεδονικά*, 17(1), 469–471.  
<https://doi.org/10.12681/makedonika.391>

Σχολική κατάσταση. Δίδεται (σ.116-126) λεπτομερής πίναξ διδασκάλων μετά βιογραφικῶν στοιχείων ὅσων ὑπῆρξαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Τζουμαγιάς κατὰ τὴν περίοδον 1883-1916. Καί ἡ κοπιώδης προσφορὰ αὕτη τοῦ συγγραφέως τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἐργασίας συμβάλλει, ὅπως ἴσχυε, εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς σχολικῆς κινήσεως εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τῆς τουρκοκρατίας εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἡ Τζουμαγιά ἐξειλίχθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς χειμερινὴν ἔδραν τοῦ ἐκάστοτε μητροπολίτου Μελενίκου. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ συγγραφεὺς τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἐργασίας παραθέτει λεπτομερεῖς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Τζουμαγιάς μέχρι σήμερον, λίαν διαφωτιστικοὺς ὡς πρὸς τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τῶν μητροπολιτῶν Μελενίκου. Οὗτοι ἦσαν: Λεόντιος ὁ Α' (1769-1796), Ἀνθίμος ὁ Β' (1796-1820), Σαμουὴλ (1820-1830), Γρηγόριος ὁ Γ' (1830-1837), Διονύσιος ὁ Γ' (1837-1875), Προκόπιος (1875-1891), Ἀλέξανδρος (1891-1894), Κωνσταντῖνος (1894-1899), Λεόντιος (1899-1900), Ἰωακείμ (1900-1903), Εἰρηναῖος (1903-1906), Αἰμιλιανὸς (1906-1911), Κωνσταντῖνος (1911-1913), Παρθένιος (1913-1921), Νεόφυτος (1922-1931), Βασίλειος (1930-1967) καὶ Ἰωάννης (1967-). Οἱ τελευταῖοι τέσσαρες συνεχίζουν τὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως Μελενίκου ὡς μητροπολίται Σιδηροκάστρου, ἔχοντες ἔδραν τῶν τῶ Σιδηροκάστρου, ἐνθα κατέφυγον οἱ περισσότεροι Ἕλληνες κάτοικοι Μελενίκου μετὰ τὸ 1923, δετὴ ἡ πόλις καὶ τὸ βόρειον τμήμα τῆς ἐπαρχίας Μελενίκου παρεχωρήθησαν βιάσει τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Ἐθνικοὶ ἀγῶνες. Ἡ κατ' ἐξοχὴν προσφορὰ τοῦ συγγραφέως τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἐργασίας ἔγκειται εἰς τὴν ἐπιτυχή ἀναδίπλωσιν τῆς ἱστορίας τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος εἰς τὴν Τζουμαγιάν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν λοιπὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Αἱ ἔνοπλοι ἑλληνικαὶ ὁμάδες τῆς Τζουμαγιάς διεδραμάτισαν ρόλον ἀμυντικῆς ὁρακίσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἐναντίον τῶν ὀργάνων τῶν ἐπιρροῶν προπαγανδῶν, κυρίως τῶν Βουλγάρων καὶ δευτερευόντως τῶν Ρουμανοφίλων. Διεκρίθησαν ὡς ἡγετικά στελέχη τῶν ἐνόπλων ἑλληνικῶν σωματίων οἱ: Θανάσης Χατζηπανταζῆς, Στέργιος Βλάχμπης, Θωμὰς Τζιντζής, Δημήτριος Ρώτσκας, Νικολάκης Καλαμαρτζής, Γιάννης Πατσιάκας κ.ά.

Μερικαὶ διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις. Ἡ βλαχικὴ λέξις Ἰσβουρου (πληθ. Ἰσβουρι) = πηγὴ, βρύση, δὲν εἶναι ρουμανικῆς ἀλλὰ σλαβικῆς προελεύσεως, ἐκ τῆς σλαβικῆς λέξεως ἰζνορ = πηγὴ (βλ. σ. 19, σημ. 3). Ὁ τέως ἐπίσκοπος Χαριουπόλεως Κωνσταντῖνος Ἀσημάδης κατὰ τὸ 1911 ἐξελέγη μητροπολίτης Μελενίκου (1911-1913) καὶ οὐχὶ Σιδηροκάστρου, ὅπως σημειώνει ὁ συγγραφεὺς (σ. 96), τιμᾶται δὲ ἡ μνήμη του ὡς ἔθνομάρτυρος ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ μητροπολίτου Μελενίκου, κατακρουρηθέντος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον τὴν 25 Ἰουνίου τοῦ 1913. Ἔργον τῆς Τοπικῆς Συνόδου τοῦ 1872 ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν ὑπῆρξεν ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Βουλγάρου Ἐξάρχου διὰ τὰ ἐπέλθον τὸ Σχίσμα (σ. 151), ἀλλὰ ἡ καταδίκη τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ ὡς αἰρέσεως καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ὡς Σχισματικῶν, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος. Κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν περίοδον, τέλος, δὲν ἔχομεν «αὐτοκέφαλη βουλγαρικὴ ἐκκλησία» (σ.151), ἡ ὁποία ἀνεγνωρίσθη, ὡς τοιαύτη, πολὺ ἀργότερον, μετὰ τὴν ἄρσιν τοῦ βουλγαρικοῦ Σχίσματος.

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

σελ. 1-166. Το ὕ α ὕ τ ο ὕ, Codex (Γ) Gamma of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople, Brookline 1974, σελ. 1-154.

Ὁ συγγραφεὺς, καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐν Βοστώνῃ, ἀνέλαβε λίαν ἀξιέπαινον καὶ καρποφόρον προσπάθειαν ἐκδόσεως ἀγγλιστῶν τῶν Κωδικῶν Ἀλληλογραφίας ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Ἐξεδόθησαν ἤδη οἱ δύο πρῶτοι ὑπὸ παρουσίαςιν τόμοι, περιέχοντες τοὺς κώδικας Β καὶ Γ.

Περί τοῦ κώδικος Β. Εἰς μίαν περιεκτικὴν εἰσαγωγὴν περιγράφεται ὁ κώδιξ καὶ δίδεται τὸ περιεχόμενον τῶν 66 ἐγγράφων του, τῆς περιόδου 1616-1646, ἐκ τῶν ὁποίων 29 ἀναφέρονται εἰς ἐκλογὰς ἀρχιερέων, 8 εἰς μεταθέσεις καὶ 7 εἰς παραιτήσεις ἀρχιερέων, 6 εἰς ἀρχιερατικὰς ὁμολογίας πίστεως, 5 εἰς οἰκονομικά θέματα καὶ 10 εἰς διαφόρους περιπτώσεις, ἐξ ὧν 2 εἰς διαρρηθμίσεις ἐκκλησιαστικῶν ὀρίων.

Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Θρόνου ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἰδιαίτεραν σημασίαν ἐνέχοντα τὰ ὑπ' ἀριθμ.1 καὶ 7 ἔγγραφα (σελ. 22-24 καὶ 37-39), ἀναφερόμενα εἰς τὸν ὑποβιβασμὸν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κασσανδρείας εἰς ἐπισκοπὴν, ὑπὸ τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Θεσσαλονίκης καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν εἰς ἀρχιεπισκοπὴν τῆς ὑπὸ τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου Λαρίσης ἐπισκοπῆς Ζητουνίου καὶ Πτελέου.

Συγκεκριμένως, διὰ Συνοδικοῦ Γράμματος ἀπὸ Ὀκτωβρίου-Νοεμβρίου 1612, πατριαρχεύοντος Τιμοθέου τοῦ Β' (1612-1620), καὶ κατόπιν αἰτήσεως τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παΐσιου (1612-1624) ἡ κατὰ τὸ 1607 προαχθεῖσα εἰς ἀρχιεπισκοπὴν Ἐπισκοπὴ Κασσανδρείας ἐπανέρχεται εἰς τὴν προηγουμένην κατάστασιν τῆς ὑπὸ τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Θεσσαλονίκης ἐξηρητημένης ἐπαρχίας.

Φαίνεται ὁμως ὅτι ἡ πατριαρχικὴ ἐκείνη ἀπόφασις τοῦ 1612 δὲν ἐφηρμόσθη ἀμέσως, διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1620 καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1624 ὁ τότε πατριάρχης Κύριλλος Α' ὁ Λούκαρις ἐξέδωσε δις νέας πράξεις ὑποβιβασμοῦ τῆς ἐπαρχίας Κασσανδρείας εἰς ἐπισκοπὴν ὑπὸ τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Θεσσαλονίκης. Τελικῶς, βέβαια, ἡ ἐπαρχία αὕτη κατέστη ἀνεξάρτητος μητρόπολις.

Ἐως πρὸς τὴν ἀνύψωσιν τῆς ἐπισκοπῆς Ζητουνίου καὶ Πτελέου εἰς ἀρχιεπισκοπὴν, τὸ Πατριαρχικὸν Γράμμα τοῦ Ἰουνίου 1617 ἀναφέρει ὅτι κατόπιν αἰτήσεως πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς ἐπαρχίας ταύτης διὰ κληρικολαϊκῆς ἐπιτροπῆς ἐμφανισθείσης καὶ ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀπεφασίσθη ἡ ἀνύψωσις τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης εἰς ἀρχιεπισκοπὴν ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς ἀξήσεώς της ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ τῆς προηγουμένης σχετικῆς συγκαταθέσεως τοῦ κυριάρχου μητροπολίτου Λαρίσης Τιμοθέου (1608-1617), ἐκ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ὁποίου θὰ ἀπεσπῆτο ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη. Περαιτέρω, τονίζεται εἰς τὴν σχετικὴν Συνοδικὴν Ἀπόφασιν ὅτι ἡ νέα ἀρχιεπισκοπὴ θὰ ἐξηρτᾶτο κατ' ἐπιθεῖαν ἀπὸ τὸ Ὀικουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως καὶ δὴ ὅτι ἡ ἀνύψωσις αὕτη ἐγένετο κατ' οἰκονομίαν, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας μνημονευομένας περιπτώσεις, διότι εἶναι ἀντικανονικὴ ἢ κατ' ἀρχὴν ἀπόσπασις ἐπισκοπῆς τινος ἀπὸ τὴν οἰκείαν μητρόπολιν.

Περί τοῦ κώδικος Γ. Ἐν εἰσαγωγῇ (σ. 5-7) περιγράφεται ὁ κώδιξ καὶ δίδεται τὸ περιεχόμενον τῶν 88 ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 1691-1702, 1718-1719 καὶ 1761, ἐκ τῶν ὁποίων 30 ἀναφέρονται εἰς ἐκλογὰς ἀρχιερέων, 8 εἰς παραιτήσεις καὶ 5 εἰς μεταθέσεις ἀρχιερέων, 17 εἰς παραχώρησιν καὶ ἐπικύρωσιν σταυροπηγιακῶν προνομίων εἰς διαφόρους μονὰς, 18 εἰς πατριαρχικὰς διακηρύξεις ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων καὶ 10 εἰς διαφόρους μεμονωμένας περιπτώσεις, ἐξ ὧν μία εἰς συνένωσιν δύο ἐπαρχιῶν.

Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Θρόνου εἰς Πόντον ἀξιωματικῶς εἶναι τὸ

ὕπ' ἀριθμ. 38 ἔγγραφοι «Ἐνωτικὸν Πατριαρχικὸν Σιγλλιδῶδες Γράμμα», ἐπὶ πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Β', κατ' Ὀκτώβριον, τοῦ 1698 (σ. 73).

Κατὰ τὸ Σιγλλιδῶδες τοῦτο Γράμμα, ἡ Πατριαρχικὴ Ἐξαρχία τῆς Κερασοῦντος ἐνοῦται μὲ τὴν μητρόπολιν τῆς Τραπεζοῦντος, κατ' αἴτησιν τοῦ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Νεκταρίου (1689-1706), ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ συνεχίζετο ἡ ἐτήσια πληρωμὴ τῶν 30 γροσίων εἰς τὸν Ἐξάρχον Δικαιοφύλακα Ἀντώνιον Σπανδωνῆν (σ. 31).

Τὰ 154 ἐν συνόφῳ ἔγγραφα τῶν κωδίκων Β καὶ Γ, λεπτομερῶς ὑπομνηματισμένα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, προάγουσι τὰς γνώσεις μας εἰς τοὺς ἐπὶ μέρους τομεῖς τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων, τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας καὶ τάξεως, τῆς ἱστορίας διαφόρων μονῶν, τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ, καθὼς ἰδιαίτερός ἐπεσημάνθη, τῆς διαρρυθμίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁρίων ἐπαρχιῶν τινῶν τοῦ Θρόνου. Ὡς ἐκ τούτων, οἱ δύο οὗτοι τόμοι προστίθενται ἀναμφιβόλως εἰς τὴν βιβλιογραφίαν ὡς μία ἐπὶ πλέον ἀξιόλογος πηγὴ τῆς ἐν γένει ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ ὅἃ καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἐκκλησιαστικῶν διαμερισμάτων τοῦ Θρόνου τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Εὐχόμεθα, ὁπως ὁ συγγραφεὺς φέρη εἰς πέρας τὸ λίαν δημιουργικὸν τοῦτο ἔργον του.

Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Μιχαήλ Χατζῆ Ἰωάννου, Ἀστυγραφία Θεσσαλονίκης, ἥτοι τοπογραφικὴ περιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης, Ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἡ Μακεδονία», 1880, σελ. 116 (Β' ἐκδόση φωτοτυπημένη. Ἐκδόσεις Νέας Πορείας, Θεσσαλονίκη 1976).

Ἡ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ πλούσια μνημεῖα τῆς ἀπετέλεσαν ἀπὸ πολλὰ χρόνια τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος πολλῶν ἔρευνητῶν, ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολόγων, καὶ πλήθους σχετικῶν μελετῶν ἔχει γραφῆ. Ἡ ἔρευνα αὐτὴ γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν διαφορῶν ἀρχαιολογικῶν προβλημάτων ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολῇ τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες καὶ ἡ προσπάθειά τους στρέφεται στὴν ἀνέυρεση νέων στοιχείων, ποὺ ἀφοροῦν τὰ μνημεῖα ποὺ ἐξαφανίστηκαν κατὰ τὴ διάρκειά τῶν αἰώνων ἢ ποὺ σῶθηκαν παραμορφωμένα ἀπὸ ἐπισκευὰς καὶ προσθηκῆς. Παρόλο ὅτι ἡ ἐπιστῆμη ἔχει νὰ παρουσιάσῃ στὸν τομέα αὐτὸ μεγάλη ἐπιτεύγματα, γιὰ τοὺς ἔρευνητῆς τῶν μνημείων τῆς Θεσσαλονίκης ὑφίσταται βασικὰ τὸ ἐξῆς μειονέκτημα: Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Θεσσαλονίκης καταστράφηκε ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ 1917 καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις ποὺ ἐπακολούθησε ἀλλοίωσε τὴ μορφή τῆς παλιᾶς πόλης. Πολύτιμες ἐπομένως εἶναι οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς παρέχουν κείμενα παλαιότερων ἔρευνητῶν, οἱ ὅποιοι εὐτύχησαν νὰ μελετήσουν τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, προτοῦ ὑποστοῦν τὴ φθορὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες ποὺ ἀναφέραμε. Ἐνα τέτοιο βιβλίον εἶναι καὶ ἡ «Ἀστυγραφία Θεσσαλονίκης» τοῦ Μιχαῆλ Χατζῆ Ἰωάννου.

Τὸ βιβλίον χωρίζεται σὲ πέντε κεφάλαια. Στὸ πρῶτον ποὺ ἐπιγράφεται «Προοίμιον», γίνονται λόγος γενικὰ γιὰ τὴ θέση τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ κλίμα, τὴ χλωρίδα, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν παιδεία τῆς. Στὸ δεύτερον κεφάλαιον, «Ἡ ἰδίως πόλις», περιγράφονται τὰ τεῖχη μὲ τοὺς πύργους καὶ τὶς πύλες τους. Τὸ τρίτον κεφάλαιον ἀφορᾷ τὰ μέρη τῆς πόλης, ἀναφέρονται δηλαδὴ οἱ διάφορες συνοικίες, οἱ ὁδοὶ καὶ τὰ προάστια. Στὸ ἐπόμενο τέταρτον κεφάλαιον περιγράφονται τὰ διάφορα δημόσια κτήρια, τὰ ἀνάκτορα, ἡ ἀγορὰ, τὸ στάδιον, ὁ ἱππόδρομος κ.λ. Τέλος, στὸ πέμπτον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς μιλεῖ γιὰ τὶς ἐκκλησίες, τὶς ἐκάστοτε μητροπόλεις καὶ τὰ μοναστήρια ποὺ βρισκόνταν μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν.

Ὁ συγγραφεὺς δὲν περιορίζεται μόνον στὴν περιγραφή τῆς πόλης καὶ τῶν μνημείων τῆς, ἀλλὰ, χρησιμοποιώντας τὶς γνωστὲς στὴν ἐποχὴ του πηγές, καθὼς καὶ περιγητικὰ κείμενα καὶ σχετικὲς μελέτες παλαιότερων τοῦ ἔρευνητῶν, προχωρεῖ σὲ χρονολογήσεις